

Delaktighet som en självklarhet. Ett utvecklingsarbete för barns rätt som anhöriga i åldrarna tre-sex år

**Kapitel 33 i antologin Barn är anhöriga – vågar vi
lyssna på dem?**

Nka Barn som anhöriga 2025:2 - särtryck

© 2025 Janina Fryckholm, Åsa Lundström Mattsson och Nationellt kompetenscentrum anhöriga™

REDAKTÖRER Rosita Brolin, Ritva Gough, Lennart Magnusson,
Elizabeth Hanson

Ta del av hela antologin på www.anhoriga.se/publicerat/publikationer-barn-som-anhoriga/

Kapitel 33

Delaktighet som en självklarhet. Ett utvecklingsarbete för barns rätt som anhöriga i åldrarna tre-sex år

Janina Fryckholm, Åsa Lundström Mattsson

Janina Fryckholm arbetar på Stiftelsen Allmänna Barnhuset som projektledare för utvecklingsarbetet BRA-samtal för barn i åldrarna 3–6 år. Hon har magisterexamen i barnkultur 2015 och har sedan dess arbetat med frågor som rör barn, kultur och delaktighet.

Åsa Lundström Mattsson är auktoriserad socionom och arbetar på Stiftelsen Allmänna Barnhuset. Hon har sedan 2011 varit projektledare för utvecklingsarbete BRA, Barns Rätt som Anhöriga. Projektet har resulterat i modellen BRA-samtal, en utbildning i modellen, samt framtagande av kurslitteratur. Lundström Mattsson har också arbetat med ämnesområden som rör våld mot barn och är sakkunnig i frågor som rör socialtjänstens arbete med barn.

Sammanfattning

I kapitlet presenteras några erfarenheter och lärdomar från ett Arvsfondprojekt som Stiftelsen Allmänna Barnhuset genomförde 2019–2023 för att utveckla och anpassa den befintliga modellen BRA-samtal för en yngre målgrupp. Projektets övergripande målsättning var att barn i åldrarna tre-sex år ska få möjlighet att uttrycka sitt behov av information och stöd när de är anhöriga. I projektet utvecklades verktyg för att underlätta kommunikationen mellan vuxna och barn med utgångspunkt i barnets rättigheter. Verktygen var ett resultat av ett kreativt utforskande arbete som barn medverkat i.

Barnets delaktighet har varit ledstjärna i projektet, vilket har varit styrande för upplägg och process. Inledande efterforskningar visade att det med några få undantag saknas både riktade metoder för att möjliggöra för barn i förskoleåldern att komma till tals när de är anhöriga, och exempel på att yngre barn har varit delaktiga i forskning och metodutveckling. Projektet BRA-samtal för yngre barn framstod i sammanhanget som ett utforskande av ett till stor del okänt område.

I projektet fungerade barnets delaktighet både som kvalitetssäkring och etisk kompass. Det innebar att planeringen växte fram under projektets gång utifrån

aktiviteterna med barnen. En viktig ambition var att skapa trygghet för barnets deltagande genom att betona barnets självbestämmande och återkommande fråga om samtycke. Men också genom att vara lyhörda för barnets mående och skapa en kreativ och prestationsfri atmosfär.

Projektet visade att ett utvecklingsarbete tillsammans med yngre barn främjas av en öppenhet för barnets alla olika uttryckssätt, som till exempel kroppsspråk, att rita, spela teater och berätta med figurer. Barnen hade olika sätt att visa och berätta, och uttryckte sig utifrån det som passade dem i den givna situationen. De kommunicerade om viktiga frågor som berörde dem och kommunikationen främjades tydligt av olika material och hjälpmedel.

Vårt gemensamma utforskande med barnen har resulterat i ett verktyg med flera olika delar, samt en beskrivning av ett upplägg med fyra träffar där barnet och den vuxna gemensamt kan utforska barnets behov av information och hjälp i sin situation som anhörig. Verktygen utvärderas under 2024–2025 i en forskarledd pilotstudie.

Summary

Participation as a Given: A Development Project Supporting the Rights of Children as Next of Kin Aged 3–6

This chapter presents experiences and insights garnered from a project conducted by the Children's Welfare Foundation Sweden between 2019 and 2023. The project was funded by the Swedish Inheritance Fund and aimed to develop and adapt the existing Good Dialogues (BRA-samtal) model for a younger demographic. The primary objective was to collaborate with children to create communication tools that facilitate dialogue between children aged 3–6 and staff regarding their needs for information and support, when they are next of kin to a family member facing difficulties, is ill or who has died. As a result of the project, tools were developed to facilitate communication between adults and children, which are based on the rights of the child. The tools were the result of a creative exploratory process in which children participated.

The principle of child participation was crucial to the development process, significantly influencing both the structure and approach of the project. Initial assessments indicated a notable gap in targeted methods enabling preschool-aged children to express their experiences as next of kin, as well as a scarcity of examples involving younger children in research and method development. Consequently, the project emerged as an exploration of largely uncharted territory.

Throughout the project, child participation served dual roles as both a mechanism for quality assurance and as an ethical compass. This led to a dynamic planning process that evolved in response to the children's activities and feedback. A key

ambition was to ensure a safe environment for child participation, emphasising autonomy and consistently seeking consent. Additionally, it was essential to remain attuned to the children's emotional states, fostering a creative atmosphere without performance requirements.

The project showed that developmental work with younger children benefits from an openness to diverse modes of expression, including body language, drawing, acting, and storytelling. The children exhibited various ways of conveying their thoughts, utilising forms of expression that resonated with their individual circumstances. They communicated about important issues that affected them, and the communication was clearly enhanced through the use of varied materials and tools.

The collaborative exploration with the children culminated in the creation of a multifaceted tool, accompanied by a structured framework comprising four sessions designed for joint exploration of the child's informational and supportive needs as next of kin. The efficacy of these tools will be evaluated in a researcher-led pilot study scheduled for 2024-2025.

Inledning

I artikel 12 i Barnkonventionen beskrivs att ”Konventionsstaterna ska tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet.” Att en förälder har en allvarlig sjukdom, andra svårigheter eller dör är i allra högsta grad något som berör och påverkar hela livssituationen för ett barn. Samtidigt är det alltför sällan som barnet blir uppmärksammat och får möjlighet att uttrycka sig med anledning av sitt anhörigskap – ju yngre barn desto större risk att personal inte pratar med barnet, vilket vittnas om i flera olika studier [1–2]. Att uppmärksamma och kommunicera med yngre barn som är anhöriga är också viktigt ur ett förebyggande perspektiv. Hälsoaspekterna av att få rätt hjälp och stöd är mest effektiva ju tidigare i livet de erbjuds [3].

Barnets delaktighet och rätt att komma till tals är en röd tråd i BRA-samtal, en modell som utvecklats av Stiftelsen Allmänna Barnhuset. Modellen är utformad för att barn i åldrarna sju-arton år ska få möjlighet att uttrycka sitt behov av information och stöd när de är anhöriga [4]. Med syftet att anpassa modellen för barn i åldrarna tre-sex år startades 2019 projektet BRA-samtal för yngre barn, vilket kommer att belysas i det här kapitlet.

Inledningsvis görs en beskrivning av BRA-modellens målsättning och värdegrund, för att klargöra de grundvalar kring barnets delaktighet som projektet BRA-samtal för yngre barn vilar på. En kort genomgång görs även av projektets upplägg och genomförande. I de följande avsnitten diskuteras yngre barns delaktighet, både som anhöriga och som deltagare i metodutveckling, och hur vår syn på delaktighet har fungerat som ett konstituerande begrepp i projektet. I avsnittet ”Att skapa trygghet för barnets deltagande” belyses det etiska förhållningssätt som genomsyrat arbetet utifrån en medveten syn på barns medverkan. Därefter exemplifieras hur barn (i

texten med fingerade namn) deltog i olika aktiviteter och hur vårt förhållningssätt har format projektets planering och genomförande. Avslutningsvis presenteras projektets resultat, både det rent konkreta verktyg som producerats och några reflektioner utifrån de lärdomar vi gjort om att kommunicera med barn i förskoleåldern och involvera barn i metodutveckling.

BRA-modellen

Den övergripande målsättningen med modellen BRA-samtal är att hjälpa personal och barn att ha en rättighetsbaserad och kartläggande dialog om barnets behov av information och hjälp. I informationsbroschyren till barn i åldrarna sju-arton år står det: "I ett BRA-samtal får du prata med någon utanför familjen om dina frågor och hur du mår och har det". Att dialogen är rättighetsbaserad innebär att barnets rättigheter som anhörig genomsyrar samtalet. Att få uttrycka sig själv, att få information, svar på frågor och vid behov få hjälp är teman som belyses under träffarna. Att konkretisera rättigheter utifrån barnets vardag t.ex. rätt att fokusera på skolan och träffa vänner, gör det enklare för barnet att få förståelse för att det också gäller dem själva. De kan på så sätt också bli stärkta i att utkräva sina rättigheter.

Barnets rättigheter enligt hälso- och sjukvårdslagen, socialtjänstlagen och barnkonventionen är övergripande modellens utgångspunkt. BRA-samtal är primärt utvecklad för att bidra till att implementera bestämmelsen i hälso- och sjukvårdslagen 5 kap. 7§ och omfattar samma målgrupper inklusive två ytterligare. Det gäller barn sju-arton år som har en förälder eller annan vuxen omsorgsperson som:

- har ett skadligt bruk eller beroende
- har en psykisk sjukdom, psykisk eller intellektuell funktionsnedsättning,
- har en allvarlig fysisk sjukdom/skada
- utsätter barnet eller en närstående till barnet för våld
- har dött.

BRA-samtal kan också användas när barn kommer till ett skyddat boende med sin förälder.

Modellen är utformad för att kunna användas både av personal som har vuxna som primär målgrupp och personal som arbetar med barn och familj. Det kan vara olika professioner inom hälso- och sjukvård, socialtjänst, skola, idéburen sektor och trossamfund.

Vid utbildning i BRA-samtal läggs stor betoning på att personalens roll främst är att lyssna och skapa förutsättningar för barnet att uttrycka sig, oavsett barnets ålder eller vilket anhörigskap som är aktuellt. Barnets självbestämmande betonas genomgående – att det är frivilligt för barnet att delta i BRA-samtal, och att det är barnet som bestämmer vilka ämnen som ska tas upp.

BRA-samtal är en vägledning att genomföra kartläggande samtal med barn, det är därför vi kallar det en modell och inte en metod, något som ofta kopplas ihop med behandling. I en så kallad insatstrappa ligger modellen på de nedersta stegen, och handlar om att synliggöra målgruppen och ge individuellt anpassad information. Vid behov kan barnet och familjen sedan slussas vidare till andra stödinsatser och vid behov, behandling. Maria Eriksson, professor i socialt arbete har gjort de första två utvärderingarna av modellen, som finns sammanfattade i antologin *Barns Rätt som Anhöriga – om att göra barn delaktiga* [5].

För att utvidga målgruppen för BRA-samtal till barn i åldrarna tre-sex år ansökte Stiftelsen Allmänna Barnhuset om medel från Allmänna arvsfonden. Syftet var att utveckla och anpassa de befintliga samtalsverktygen för en yngre målgrupp. Ett starkt barnrättsperspektiv och barnets delaktighet var en självklar utgångspunkt i projektet som startade i november 2019 och förlängdes med anledning av pandemin, till oktober 2023.

Arvsfondsprojektet BRA-samtal för yngre barn

*Men ni sa ju att ni skulle lära oss så att, de, våra vuxna kan bli
bättre på att prata – varför gör ni inte det?!*

Pojke, sex år

I projektbeskrivningen formulerades syftet att vi ville skapa verktyg för kommunikation mellan barn tre-sex år när de är anhöriga och personal. Till de barn som inbjöds att delta i projektet formulerades syftet så här: ”Vi vill undersöka olika sätt som vuxna och barn kan prata med varandra. Då kan vi hjälpa vuxna att bli bättre på att prata med barn!”

Citatet i inledningen av avsnittet är från en pojke som deltog i projektet och som efter att ha deltagit i flera träffar började bli lite otålig på att få se ett resultat. Citatet kan illustrera krocken mellan ett utvecklingsarbets ibland långsamma processer, och ett barns tidsuppfattning – men också barnets angelägenhet.

Projektets organisation bestod av en arbetsgrupp (Bonnie Friedh, Janina Fryckholm och Åsa Lundström Mattsson) som planerade och genomförde aktiviteterna med barnen. Det fanns också en styrgrupp samt en referensgrupp med forskare och sakkunniga på området. Flera externa personer har konsulterats under de fyra åren, med sakkunskap inom bland annat socialt arbete, barnpsykologi och förskolepedagogik. Det är viktigt att tydliggöra att projektet har handlat om ett utvecklingsarbete, inte forskning. Däremot har inspiration till aktiviteterna med barn delvis kommit från forskningsprojekt, vilket vi kommer ta upp längre fram.

Eftersom projektet byggde på ambitionen att utforska kommunikation tillsammans med yngre barn var det viktigt att tänka igenom hur vi skulle göra urval och rekrytering. Att uteslutande involvera barn med egna erfarenheter av anhörigskap

hade varit mycket svårt att få till, inte minst med tanke på den utsträckning som barn skulle vara involverade. Därför valde vi att samarbeta med en förskola under samtliga fyra projektår, för att på så enkelt sätt som möjligt kunna möta målgruppen. Det innebar ingen extra logistik för föräldrar då barnen redan var i verksamheten.

Alla barn har erfarenheter av att kommunicera med vuxna om allt möjligt i vardagen, också om sådant som kan upplevas svårare. Vår förförståelse var att det, så som forskning visar, även bland den så kallade normalpopulationen på förskolan, skulle finnas flera barn som av olika anledningar var anhöriga till föräldrar med svårigheter [6]. Urvalet av barn som erbjöds att delta gjordes genom lottning, med hänsyn till en jämn ålders- och könsfördelning. Det blev två grupper med sex-sju barn i vardera grupp. Barnen var i åldrarna tre-sex år. För att fylla på när barn slutade på förskolan fortsatte processen med lottning samtliga år.

I projektet deltog också barn med egna erfarenheter av att vara anhörig. Tio av dem (vilket minskade till fem under projektets gång) hade kontakt med Ersta Vändpunkten som arbetar med familjer med beroendesjukdom. Sex barn, i åldrarna fem-elva år, hade kontakt med Randiga Huset som arbetar med barn i sorg. Både Ersta Vändpunkten och Randiga Huset arbetar med barn och vuxna, men sticker ut i att de är relativt ensamma om att uttalat rikta sig till målgruppen barn som anhöriga i förskoleålder.

De fyra projektåren

Vid projektets start fanns inte någon förutbestämd idé eller mall för hur de nya verktygen skulle komma att utformas eller användas. Tanken var att de skulle utarbetas efterhand med utgångspunkt i mötena med barnen.

Coronapandemin medförde att vi fick vara flexibla och kreativa för att kunna ha kontakt med barn. När det inte var möjligt att träffa förskolebarnen under det första projektåret genomförde pedagogerna de utforskade aktiviteterna med barnen med hjälp av arbetsgruppen på distans. Resultatet blev en kort animerad film om barnets rättigheter som blev mycket användbar i projektet.

När det stod klart att vi även under det andra projektåret, inte kunde vara på förskolan utformande vi tydliga instruktioner till varje träff för att pedagogerna skulle kunna leda aktiviteterna på plats med barnen. Vi deltog digitalt på Teams i starten och avslutningen av träffarna och tog hjälp i dialogen med barnen av en handdocka.

Under det tredje projektåret kunde arbetsgruppen till slut vara på förskolan, och hade då det övergripande temat hur barn och vuxna kan prata med varandra. Temat utforskades på många olika sätt både i grupp och enskilt. Det blev totalt 20 träffar (två träffar/vecka) med två åldersindelade grupper, tre-fyra år och fem-sex år. Det gav ett stort materialunderlag med filmer, ljudupptagningar, bilder och material som barnen skapat.

Särtryck ur antologin Barn är anhöriga – vågar vi lyssna på dem? Nka Barn som anhöriga 2025:2

Under det fjärde projektåret var fokus för aktiviteterna med barn, att pröva olika idéer som utvecklats under det senaste året. Arbetsgruppen anordnade aktiviteter på förskolan under sex veckor. De barn som hade medverkat på förskolan under föregående år och som fortfarande gick kvar på förskolan, var med igen, och ytterligare sex barn rekryterades.

Med barnen på Ersta Vändpunkten hade vi aktiviteter under alla projektår i lite olika konstellationer. Det blev två-tre träffar per år, i en grupp som skiftade i storlek mellan två-tio barn. En grupp om sex barn i åldrarna sju-elva år rekryterades i samarbete med Randiga Huset. Tre gruppträffar genomfördes under höstterminen 2022 och fyra under vårterminen 2023.

En mer ingående beskrivning av projektet finns i rapporten När yngre barn är delaktiga – vilja, våga & genomföra. Ett utvecklingsarbete tillsammans med barn för att ta fram kommunikationsverktyg för samtal med barn 3–6 år [7].

Barns delaktighet som anhöriga och i ett utvecklingsarbete

Eftersom barnets delaktighet är en så central målsättning i projektet, utvecklas och diskuteras några olika perspektiv på barn och delaktighet i det här avsnittet.

Myndigheten för delaktighet (MFD) förklarar på sin hemsida delaktighet på ett sätt, som ger begreppet en vid definition: ”Delaktighet handlar om att en person aktivt kan medverka i och vara en del av samhället. Det innebär att i så hög utsträckning som möjligt kunna välja självständigt, fatta egna beslut och påverka sitt eget liv” [8]. Vad som kanske inte är självklart för alla är att det också gäller yngre barn.

Den nya barndomssociologin, med synen på barn som sociala aktörer med rätt att påverka sina liv, var ett nytt sätt att förhålla sig till barn på 90-talet [8]. Samtidigt visade våra efterforskningar under projektets start en avsaknad av projekt och forskning, där yngre barn involverats. Även om vi inte gjorde någon helt uttömmande genomgång av forskning på området, var det tydligt att projekt som involverat barn som aktiva deltagare i huvudsak fokuserat på barn som varit äldre, främst barn i åldrarna nio-tolv år, medan barn yngre än sex år sällan deltog. En parallell finns när det gäller de metoder som lyfts fram och är spridda i Sverige, och som rör barn som är anhöriga. När målgruppen är yngre barn, handlar det främst om metoder inriktade på föräldrastöd och anknytningen mellan barn och föräldrar. Vid projektets start kunde vi inte hitta några metoder eller modeller för att uppmärksamma och prata med barn i förskoleåldern för att inventera deras behov som anhöriga [7].

I starten av projektet märkte vi också på omvärldens reaktioner, att det var något ovanligt att yngre barn skulle vara medskapare i ett utvecklingsarbete. Det gällde även att vi ville utforska kommunikation tillsammans med barn, i motsats till att ha en idé eller färdig produkt som barn skulle testa eller tycka till om.

Kan delaktighet vara skadlig?

En orsak till att barn inte så ofta involveras i forsknings- och utvecklingsprojekt skulle kunna vara föreställningar om att det potentiellt kan vara skadligt för barn, det vill säga ett omsorgsperspektiv som går ut över ett delaktighetsperspektiv. Det här är något som Elisabet Näsman, professor emerita i sociologi, har skrivit fram som ett vanligt problem. De barn som av professionen ses som särskilt sårbara, kan undanhållas möjlighet till delaktighet, till följd av vuxnas ambition att skydda dem från påfrestningar. Samtidigt menar Näsman att delaktighet kan vara särskilt viktig för barn i just dessa situationer [9].

Är det lämpligt att involvera yngre barn, och barn som har egna erfarenheter av anhörigskap, i ett utforskande projekt? För att ta reda på det krävs avvägning mellan de positiva aspekterna och risken för att medverkan potentiellt kan vara skadlig för barnet. Bland studier och projekt som involverat yngre barn så är slutsatsen ofta att det varit stärkande för barn att delta, att få påverka och bidra med sina kunskaper [10–11]. Det blev även vår erfarenhet, när vi genomförde aktiviteter med barn i projektet. Men vi tog också flera mått och steg för att försäkra oss om att barnet kände sig trygg, deltog frivilligt och mårde bra i projektet.

Barnets delaktighet i BRA-samtal

Att sträva efter att barnet blir delaktigt i BRA-samtal är grundläggande. Det gäller allt från beslutet om att delta, vad som ska tas upp i samtalet och att själv få beskriva sin situation. Att få vara delaktig och känna egenmakt i stunden kan betyda mycket för ett barn, där annat runtomkring är sådant som barnet inte involveras i eller kan påverka, vilket bland annat konstateras i en artikel från 2023 av Lytje, Dyregrov och Holiday [12].

En studie som gjordes för att undersöka hur BRA-samtal fungerade i praktiken visade att modellen kan fungera som ett verktyg för att möjliggöra barnets delaktighet. Det gällde både att informationen om förälderns svårigheter/sjukdom styrs av barnets frågor, och att kartläggning av barnets stödbehov utgår från barnets egen bedömning av sin situation. Slutsatsen blev att det är möjligt att använda BRA-samtal som tänkt - att samtalen i relativt hög grad styrs av barnet. Vilket i sin tur kan leda till att barnet får efterfrågad information och vid behov stöd och hjälp. Med delaktighet som utgångspunkt kan "vuxengissande" och tolkande av barnets behov undvikas.

Motsatsen till delaktighet skulle kunna beskrivas som utanförskap, eller frånvaro av egenmakt. Att inte prata med barn om vissa ämnen, att besluta att de inte behöver få information eller involveras i saker som berör och påverkar hela familjen, är föreställningar som vi mött under projektets gång. Samtidigt är barnets rätt att komma till tals något som på senare år har fått en allt mer framträdande roll i den offentliga diskursen, till exempel i förslaget till ny socialtjänstlag (Prop.2024/25:89).

Delaktighet som kvalitetssäkring och vägledning

Den teoretiska grunden för projektet BRA-samtal för yngre barn utgjordes av ett synsätt på barn som aktörer och rättighetsbärare, med utgångspunkten att barn är experter i sina egna liv och har rätt till delaktighet och inflytande både på individuell och övergripande nivå. Det förhållningssättet är grundläggande för BRA-modellen och gav en självklar inriktning när det gällde hur barn i åldrarna tre-sex år skulle involveras i projektet. Målsättningen var att utforma projektet på ett sätt så att barnets aktörskap stod i fokus, vilket även var ett sätt att minimera eventuella risker med ett deltagande (till exempel att barnet medverkar ofrivilligt).

Barns delaktighet innebar också en kvalitetssäkring i projektet. De hjälpmedel som togs fram skulle vara resultatet av ett gemensamt utforskande där de medverkande barnens perspektiv på kommunikation skulle få en framträdande roll i såväl arbetsprocessen som i slutprodukten. Det innebar att barnen inte bara var informanter, utan aktiva deltagare.

Det fanns även en öppenhet för att projektet skulle komma att påverka den befintliga BRA-modellen så att den kunde utvecklas till att bli mer tillgänglig och visuell även för äldre barn. Ingången var därmed att utforskandet med de barn som medverkade i projektet potentiellt skulle kunna bidra till att förändra de redan framtagna samtalsverktygen.

Att skapa trygghet för barnets deltagande

Under de år som vi arbetat med utvecklingsarbetet BRA har vi påfallande ofta mött en osäkerhet kring kommunikation med barn, både från personal som arbetar med vuxna och personal som arbetar med barn. När det gäller yngre barn, som ofta kommunicerar genom ett brett spektrum av uttryckssätt där det verbala språket inte alltid är det centrala, är osäkerheten ännu större. Att det är av vikt att försöka överbrygga denna osäkerhet visar den forskning som tydliggör att det är bra för barn, att få möjligheten att kommunicera med vuxna om svåra ämnen som berör familjen. Den barnsyn som var vägledande för oss i projektet var att det är fullt möjligt att kommunicera med yngre barn om svåra frågor i familjen, när den vuxne lyssnar och hittar sätt att ha en respektfull dialog med barnet.

Barnets samtycke

Det var av största vikt att se till att inte något barn skulle känna sig manipulerad, tvingad eller utsatt av att delta i projektet. Alla kontakter med barn byggde på principen om barnets bästa – att barn har rätt att säga sin mening och att vara med och påverka, men att de också har rätt att avstå. När nu barnen var yngre och dessutom inledningsvis inte kände oss, var det extra viktigt att vi vuxna var lyhörda inför ickeverbala signaler från barnet.

Särtryck ur antologin Barn är anhöriga – vågar vi lyssna på dem? Nka Barn som anhöriga 2025:2

Förskoleverksamhet är ett sammanhang där det finns tydliga strukturer beslutade av vuxna, vilket kan innebära begränsad valfrihet för det enskilda barnet. Därför behövde vi vuxna i projektet trycka extra mycket på frivilligheten att vara med, och att barnen kunde avsluta en aktivitet när de själva kände för det. Sannolikt lyckades ansatsen att visa på frivilligheten relativt väl, då det hände att barn valde att inte medverka. Det kunde till exempel handla om att de ute på gården lekte en lek som de inte ville avbryta. Sen dök de upp vid nästa tillfälle igen. Det fanns också flera barn som valde att göra en aktivitet i projektet under en kort stund, för att sedan själv avsluta aktiviteten (snarare än att vi vuxna förklarade att tiden var slut), genom att antingen säga att de kände sig färdiga, eller så gick de helt enkelt därifrån och ägnade sig åt något annat.

Barnets samtycke efterfrågades kontinuerligt under hela projektets gång. Det gjordes bland annat inledningsvis vid varje träff, både som en fråga från pedagogerna innan barnen gick in till aktiviteten, och under våra uppstartssamlingar då vi på olika sätt återkom till uttrycket ”Vill du vara med? Du bestämmer!”, som var bildsatt med två figurer som gjorde tumme upp och tumme ner. Båda figurerna hade samma ansiktsuttryck, istället för det vanliga där en har glad mun och en har ledsen mun, för att inte lägga någon värdering i barnets val. Vi ville förmedla att det verkligen var okej att tacka nej – barnet behövde inte vara ledsen för att välja bort att medverka, och det skulle inte göra oss vuxna ledsna heller. Enkla utvärderingar gjordes även i samband med aktiviteterna på förskolan genom att barnen på vägen ut fick lägga en boll i en burk med tummen upp eller ner. I våra reflektionsprotokoll beskrev vi hur vi uppfattat barnets respons under aktiviteterna, och var det något som vi funderade över, diskuterade vi det gemensamt med de medverkande pedagogerna.

Ett särskilt anvisningsdokument togs också fram med riktlinjer för informations-säkerheten vid kontakten med barn i projektet. Avisningsdokumentet innefattade tydliga riktlinjer för barnets samtycke, offentlighet och sekretess, rutiner vid anmälan, samt hur skyddat material skulle hanteras. Allt det här var viktiga delar i den kontinuerliga etiska process och reflektion som genomsyrade projektet. En annan del handlade om lyhördheten i mötet med barnet.

Att vara lyhörd för hur barnet mår och påverkas

När barn, särskilt yngre barn, involveras som aktiva deltagare i ett projekt är det av största vikt att vara uppmärksam på barnets signaler i situationen. Vissa barn uttrycker det tydligt, medan andra uttrycker det genom subtil ickeverbal kommunikation som kräver lyhördhet för att inte missas. I projektet fanns en beredskap för hur situationer skulle hanteras om ett barn exempelvis visade obehag att medverka, eller om det uppdagades att något barn behövde extra stöd. En enkel åtgärd är att känna in när det är läge att avbryta en aktivitet och kanske göra något annat som barnet är mer intresserad av, även när det går stick i stäv med planeringen.

Vid träffar med barn var det alltid många vuxna på plats, så att det skulle vara möjligt att gå ut med ett enskilt barn vid behov. På förskolan var grupperna som mest sju barn med tre eller fyra vuxna närvarande, och på Ersta Vändpunkten respektive Randiga Huset hade vi gruppträffar med tre-sex barn, med två-fyra vuxna. I grupperna med barn med egna erfarenheter av anhörigskap delgavs också information om möjlighet att få ytterligare stöd av den personal på Randiga Huset respektive Ersta Vändpunkten som deltog i projektet. Ytterligare stöd blev aktuellt vid ett par tillfällen under projektets gång. Det var vid dessa tillfällen uppenbart att det inte hade med barnets deltagande i projektet att göra, utan snarare att projektet synliggjorde barnets behov eller att omständigheter i familjen förändrades.

En välvillig lyhördhet inför barnets ickeverbala signaler kan dock även resultera i missförstånd, vilket blev tydligt då ett barn och en projektmedarbetare genomförde en aktivitet tillsammans på förskolan. Pojken började, mycket långsamt och ganska omärkbart, att förflytta sig längre bak i rummet under tiden han höll på med aktiviteten. Den vuxna som medverkade frågade först en gång "Vill du avsluta?", varpå pojken skakade på huvudet. När pojken fortsatt förflyttade sig mot dörren frågade den vuxne ytterligare en gång. Då framkom att pojken var kissnödig och behövde gå på toa, men inte ville lämna rummet då han trodde att hans tid på aktiviteten skulle ta slut då.

Hur barnens engagemang kom till uttryck

Vid flera tillfällen visade barnen tydligt att de uppskattade att delta i projektets aktiviteter. Det märktes till exempel i entusiasmen och förväntan inför träffarna, särskilt i gruppen med de allra yngsta, när de satt och åt frukt i väntan på att vi skulle starta. Barnen tog efter hand för sig av den valfrihet i aktiviteter som vi erbjöd och blev alltmer trygga och bekväma med oss. När de fick möjlighet valde de ofta att sitta själv med en vuxen och bli lyssnad på, eller bara vara. Med vissa barn var det svårt att avrunda de här aktiviteterna då barnet gärna fortsatt ville vara enskilt med den vuxne. I många lägen tycktes det handla om behovet av att få en paus från en annars intensiv vardag i förskoleverksamheten. Som ett barn uttryckte det, som svar på frågan från en i projektets arbetsgrupp, som undrade vad de närmast skulle göra: pojken la sig på rygg mitt på golvet och sa "Nu gör vi ingenting". Det fanns också en stolthet kring vad de gjort, och ofta önskemål om att visa sina filminspelningar för de andra barnen i gruppen. När det var svårt att få till på grund av tidsbrist så gjorde vi en aktivitet av det. Då fick barnen först titta igenom sina egna filmer, och sedan välja ut några utsnitt som de ville visa övriga. Detta moment blev mycket uppskattat.

Ett barn som var med i referensgruppen från Ersta Vändpunkten deltog hela projektiden, från det att hon var fem år vid starten till det att hon var nio år då vi avslutade. Trots en svår familjesituation, som hon inte ville prata mycket om, kom hon på nästintill alla träffar vi bjöd in till, och uttryckte ofta hur mycket hon tyckte om att vara med i gruppen och att träffa oss. Vi märkte också att barnen i referensgrupperna var stolta över att deras erfarenheter och idéer bidragit till

projektet, och att det var en drivkraft, att det vi gjort tillsammans kan vara till hjälp för andra barn i liknande situation som de själva.

Sammanfattningsvis var det inget som tydde på att det var skadligt för barn att medverka i projektet, utan tvärtom stärkande och något som de tyckte om att göra, vilket bekräftar erfarenheter från forskning och andra projekt som nämnts tidigare i kapitlet. Genom ett inlyssnande av uttryckssätt utöver de verbala, är det relativt enkelt att tolka ett yngre barns viljor och förslag, samt att förstå när de inte är intresserade.

Aktiviteter med barnen

Projektet, som pågick i fyra år, innebar att vi träffade barn under många olika perioder där aktiviteterna fick olika karaktär. Därför är det inte möjligt att här ge en fullständig redogörelse för allt vi gjorde med barnen. I det här avsnittet används olika exempel från vårt arbete tillsammans för att ge en bild av hur barn deltagit i projektets aktiviteter och vilket förhållningssätt som vi vuxna har haft under aktiviteterna med barnen. Vi ger en inblick i hur arbetet gått till, och vad vi sett som viktiga aspekter i utformandet av ett projekt tillsammans med yngre barn. En viktig inspiration i arbetet med att utforma aktiviteterna var *Listening to Children. A Guide to Understanding and Using the Mosaic Approach* [13]. I "the Mosaic Approach" är yngre barns delaktighet målet. Olika former av data samskapas och insamlas, för att sedan pusslas ihop likt en mosaik och på så sätt ge en bild av barnets åsikter, idéer och önskemål kring en specifik fråga. I vårt projekt var temat för undersökandet kommunikation – mer specifikt hur ett barn och en vuxen kan kommunicera, hur de deltagande barnen önskade kommunicera med vuxna, och vad vuxna kan göra för att underlätta kommunikation med ett barn.

Ett öppet utforskande med beredskap att förändra

Aktiviteterna på förskolan utgjordes av ett öppet utforskande arbetssätt. Som beskrivits inledningsvis fanns från vår sida inte en förutbestämd idé eller mall för hur verktygen skulle komma att utformas eller användas, utan det skulle utarbetas efterhand med utgångspunkt i mötena med barnen.

Planeringen utgjorde stommen till det arbete vi skulle göra tillsammans med barnen: en ram för att möjliggöra delaktighet under aktiviteterna. Den tog avstamp i studier som på olika sätt rörde utforskande arbete med yngre barn, särskilt "the Mosaic Approach", som nämnts ovan [13]. En annan viktig del var de planeringsmöten och workshops som vi genomförde tillsammans med pedagoger på samarbetsförskolan. Barnen själva var inte med i det inledande planeringsarbetet, men påverkade på vilka sätt planeringen omformades efterhand. Det handlade både om detaljfrågor så som önskemål om material och teman, men också mer övergripande planering av strukturen. Den största förändringen var att vi utökade tiden då barnen fick möjlighet att sitta enskilt med en vuxen, både genom att begränsa gruppmomenten

och genom att vara fler vuxna på plats vid varje träff. Till en början låg relativt stort fokus vid gruppmomentet både inledningsvis och avslutningsvis av träffen, och vi räknade på två medarbetare från Stiftelsen Allmänna Barnhuset och en pedagog för varje träff. Erfarenheter från träffarna med barn gjorde att vi frångick detta och i stället la större vikt vid att möjliggöra enskild tid för barnen, vilket krävde att ytterligare en medarbetare var närvarande vid varje träff, det vill säga fyra vuxna på sex-sju barn.

Våra möten med ett barn åt gången blev kärnan i hela vårt arbete. Det var det som gav mest utrymme för varje enskilt barn att bidra med sina kunskaper i projektet och vara delaktiga. Att få full uppmärksamhet från en vuxen var också något som genomgående tycktes fylla ett stort behov för barnen.

Olika sätt att visa och berätta

Att utforska kommunikation med yngre barn innebär att vara öppen för alla de olika sätt som barn kan visa, fråga och berätta på. Barnen erbjöds många olika material, men vi strävade också efter att lyssna till det barnen uttryckte genom såväl sin röst, sitt kroppsspråk som med hjälp av materialet i rummet. Tillsammans med barnen utforskade vi olika sätt att kommunicera när det gällde känslor, besök på barnavårdscentralen, att börja skolan, sjukdomar, lekland - och allt däremellan. Vi hade hela tiden kommunikationen i fokus och såg till att barnets rättigheter genomsyrade varje tema. Såväl material som tema var viktiga i att skapa engagemang och vilja att medverka, så att projektet blev angeläget för barnen.

I många fall hittade barnen också alternativa sätt att använda materialet eller ta sig an uppgiften, som passade dem bättre. Ett exempel på det var då vi i arbetsgruppen föreslagit att barnen skulle iscensätta små scener med träfigurer, som filmades. En pojke valde då istället att placera sig själv bakom kameran, och bad den vuxna att följa hans regi. Pojken instruerade den vuxne i hur den skulle agera och vad den skulle säga, och var mycket nöjd med sin position som regissör.

En fallgrupp som vi föll i var att aktiviteterna kunde upplevas prestationsinriktade, att barnet tydligt ansträngde sig för att försöka ”göra rätt”, vilket är ett dilemma som även lyfts i forskning [14]. Det var något som vi aktivt fick arbeta med för att skapa en atmosfär som signalerade öppenhet. För att åstadkomma det försökte vi annorlunda göra oss vuxna i projektet från pedagoger i den dagliga verksamheten, att komma ifrån att vara vuxna som förmanar eller styr, och mer vara uppmärksamma följare.

Att hitta det som engagerar

För att uppbringa engagemang och en vilja att vara delaktig så behöver ett projekt också vara angeläget för deltagaren. Vi fann att många faktorer bidrar till om ett projekt blir angeläget för ett enskilt barn. Det gäller till exempel val av tema, aktiviteternas upplägg, vilket material som finns att tillgå och relationen till vuxna i

Särtryck ur antologin Barn är anhöriga – vågar vi lyssna på dem? Nka Barn som anhöriga 2025:2

projektet. Att hitta vägar för att skapa intresse och engagemang hos barnen så att de skulle vilja delta i projektet var alltid högst upp på vår agenda.

Coronapandemin kom att bli ett engagerande verktyg i arbetet genom att utgöra ett ämne som på olika sätt var angeläget för alla de barn som deltog. När det inte var möjligt för oss att träffa förskolebarnen fysiskt bjöd vi in dem att, tillsammans med sina pedagoger, utforska hur vuxna och barn kan prata med varandra om corona. Vi i arbetsgruppen inledde och avslutade träffarna genom att vara med på videosamtal med en handdocka i form av en snigel. Den blev barnen mycket förtjusta i, och gav namnet Theo. Barnen och pedagogerna jobbade tillsammans kring teman som rörde vad barnen visste om corona, vad de hade för frågor, hur pandemin påverkade deras liv, och om de upplevde att vuxna lyssnade på dem. Resultatet blev en enkel bok och animerad film om corona och barnets rätt till information, som baserades på det barnen lyft och arbetat fram [15].

När vi sedan kunde träffa barnen på förskolan så landade vi i det övergripande temat hur barn och vuxna kan prata med varandra. Vi tänkte att kommunikation med vuxna, att bli förstadd och att förstå, alltid är angeläget för barn, något som vi också fick bekräftat.

Alla material fungerar men inte för alla och på olika sätt

I vår insamlade data finns tydliga belägg för att det går utmärkt att kommunicera med yngre barn om frågor som rör dem, men det fanns behov av olika material och uttryckssätt i kommunikationen. Ett exempel är hur olika barnen hanterade materialet lera. Vissa barn blev inspirerade att skapa och kommunicera antingen med hjälp av leran eller med leran som något att "fippla" med, medan det för andra tedde sig ointressant eller blev ett hinder i kommunikationen genom att allt fokus hamnade på att få till något särskilt av leran. Den erfarenheten var en bland flera som visade att det inte fanns ett uttryckssätt som var överlägset andra, utan varje barn hade egna preferenser, och använde olika material och uttryck i olika situationer. Det kan te sig som en självklarhet, och var inte heller något som förvånade oss, men det var samtidigt en erfarenhet som inte var helt enkel att arbeta utifrån i utformandet av ett verktyg.

Barnen visade oss många olika sätt att använda bilder. Astrid, 3 år, som till en början var mycket återhållsam i sin kommunikation och främst iakttog, pekade vid ett tillfälle på en bild med sin fot, som ett sätt att uttrycka sig. I ett första möte mellan Kim, projektets yngste deltagare (snart 3 år), och en i arbetsgruppen, användes en lek med känslbilder i kombination med kroppsspråk för att börja lära känna varandra. Saga, 5 år, skapade en berättelse utifrån bilder, och ritade sedan en egen teckning om berättelsen. I projektet använde vi först smileys och sedan enkla animerade bilder av en kanin som visade olika känslor, vilka var effektiva för att få igång kommunikationen. Mest populär var den arga kaninen. Här följer ett exempel på hur Elias 4 år gick igång på den.

Elias: Då puttar den arga kaninen bort den ledsna.

*Åsa: Oj, ska vi se om vi har en arg kanin, jag tror att det finns...
titta här! [Visar ett kort med en arg kanin]*

*Elias: [Ser glad ut] En arg kanin. [Tar kortet och puttar bort
kortet med den ledsna kaninen, gör en glad grimas och tittar på
Åsa som hummar instämmande] [7].*

Förskolebarnen hade, som skeendet ovan är ett exempel på, ett tydligt intresse att kommunicera eller leka med oss även när det gällde mer negativa och konfliktfyllda situationer. Det gällde även temat "sjukdom". Charlie 5 år tog initiativ till en koncentrerad stund av samtal, ritande och att leka död, som han också kopplade ihop med att hans morfar var död.

Barnens möjligheter att påverka rummet och sin egen och den vuxnes position i rummet var också en viktig aspekt av delaktigheten i projektet. Vissa barn ville sitta vid små bord, andra ville sitta på golvet, någon ville stå. För någon var det viktigt vilken kudde hen skulle sitta på, och vart den skulle ligga. Ett barn var känslig för ljuset i ett rum, och tvekade inte att helt sonika gå och släcka lampan. Att det knappt gick att se något i rummet tyckte han inte var något problem, så länge det var släckt.

Träffar med barn som har egna erfarenheter av anhörigskap

Även om förskolan utgjorde basen så fanns samtidigt även en ambition att uttalat kunna arbeta med barn med utgångspunkt i egna erfarenheter av anhörigskap, så att även de skulle vara medskapare i projektet. Det gjordes i samarbete med Ersta Vändpunkten som arbetar med familjer med beroendesjukdom, och Randiga Huset som arbetar med barn i sorg. Barnens anhörigskap var en självklar del av träffarna, i så väl inbjudan som i träffarnas tema. Det formulerades till exempel i informationen inledningsvis så här:

*Nu undrar vi om du vill vara med! Du vet hur det är att vara
barn i en familj med beroendesjukdom, och kan lära oss och
andra vuxna massor med saker.*

Förslag som blivit delar av verktyget

Under våra träffar med Ersta Vändpunkten och Randiga Huset fick vi ta del av mängder av idéer och erfarenheter. Ett exempel var Julia nio år, som fortfarande hade frågor om den sjukdom som hennes förälder dog av, frågor som hon önskade få ställa till en doktor. John elva år tyckte att de kunde sett till att ha en barnpsykolog tillgänglig på intensivvårdsavdelningen "...i stället för en skäggig gammal doktor typ, det är viktigt att ha det på plats så att det finns om något händer" [7]. Det är konkreta förslag som, även om de inte påverkade själva verktyget, tydliggjorde barnens erfarenheter och behov, och deras förmågor att själva uttrycka dem.

Ett tema som var starkt närvarande under träffarna på Randiga Huset var de många förslag på spel som barnen kom med. Barnens förslag bollades och omarbetades, och blev inspiration till de spelliknande attribut som blev en del av verktyget: en bana bestående av utskrivbara sidor som byggs ihop under BRA-samtalen.

Tanken om att ha en sorts följeslagare för barnet i det material vi skulle utforma, växte fram under träffar på Ersta Vändpunkten. Idén med följeslagaren bollades vidare, och ett barn i referensgruppen på Randiga Huset ritade en kanin för att BRA-loggan (en hand som gör V-tecknet) ser ut som ett par kaninöron. Det blev starten på en process där den animatör som involverats i projektet, Johan Andreasson, tog fram utkast på kaninen BRA, som efterhand modifierades utifrån synpunkter från barnen i referensgrupperna.

Återkoppling för att visa respekt och uppskattning

Att ge återkoppling handlar om att respektera deltagarna och visa att deras medverkan varit viktig. Får du inte återkoppling på det du medverkat i är risken stor att du nästa gång du blir tillfrågad inte ser något värde i att delta [16]. Tidpunkten för återkoppling till deltagare är också relevant, då den behöver ske i närtid. Om barnen bara hade fått återkoppling när projektet avslutades, hade det för vissa barn gått flera år sedan de medverkade. Därför avslutades varje sammanhängande period som projektet pågått på förskolan med någon form av festlig tillställning för att titta tillbaka på det som gjorts, och för att fira tillsammans. Genom enkla medel, som exempelvis vindruvor, salta pinnar och såpbubblor, skapade vi en festlig stämning. Vi använde oss av fotografier för att samla det arbete som gjorts tillsammans. Fotografierna uppskattades mycket av barnen. I projektet skapades vid tre tillfällen animerade filmer som gavs som återkoppling till barnen en tid efter avslutat delmoment. En av filmerna blev även till en bok som barnen fick hemskickad till sig. Filmerna och boken kunde förutom att vara en återkoppling till barnen, även användas som material framåt i projektet.

Resultat och fortsättning

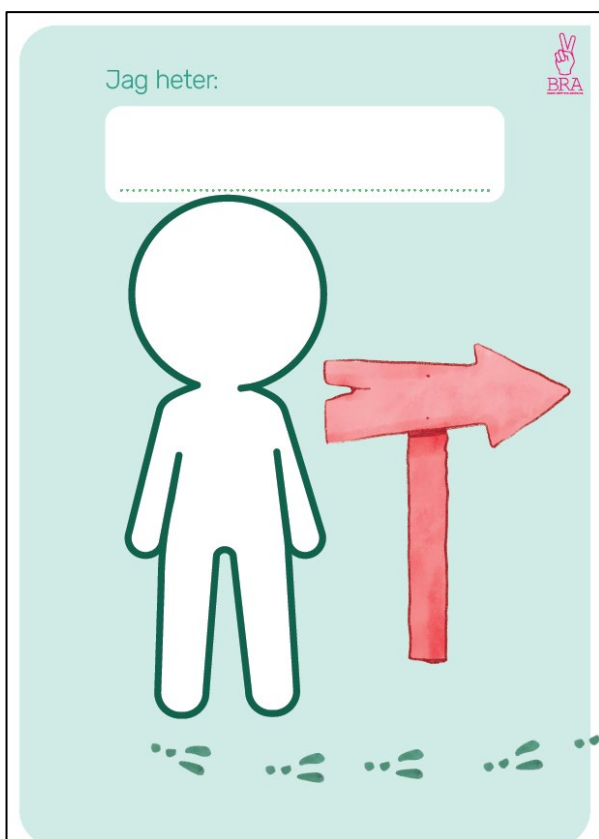
I det här kapitlet har vi presenterat ett utvecklingsarbete där barns delaktighet har varit i fokus i processen och utgör en grundpelare i slutprodukten. Målet med projektet har hela tiden varit att skapa ett rättighetsbaserat verktyg för att främja barnets delaktighet i sin situation som anhörig.

Verktyget, som blev resultatet av vårt gemensamma arbete med de deltagande barnen, består av flera olika delar. En animerad film och en bok fungerar som en introduktion till BRA-samtalet, för att barnet ska få en förståelse för vad hen inbjuds till. En låda utformad som ett hus, en figur i form av en kanin, känslkort med kaninen och ja- och nej-kort finns att tillgå under samtalen.

Figur 1. Verktysdelar för BRA-samtal med barn i åldrarna 3–6 år.

Varje träff har utskrivbara blad som kan användas på olika sätt och som hänger ihop med respektive tema. Träff ett är introduktion, träff två handlar om rätt att må bra, träff tre rätt att veta, och träff fyra är en avslutning, som vid behov också behandlar frågan om att slussa vidare. De olika bladen läggs efterhand ihop som en bana, som går att följa med kaninens fotspår skuttandes över sidorna.

Figur 2. Utskrivbart blad till introduktionsträff med barnet.

Det förhållningssätt som ska genomsyra de framtagna verktygen och beskrivningen av träffarna, är att barnets handlingsutrymme är centralt. Det gäller både i relation till sitt eget liv och i dialogen med personalen. Barnet har rätt till information och hjälp i sin situation som anhörig, och det är vuxnas ansvar att möjliggöra för barnet att uttrycka sig och få information på ett sätt som är individuellt anpassat. När det kommer till yngre barn så går det inte att enbart förlita sig på verbal kommunikation. Det är också det som Barnrättskommittén beskriver i sin allmänna kommentar nr 12: "Följaktligen kräver ett fullständigt genomförande av artikel 12 att man erkänner och respekterar ickeverbal kommunikation som lek, kroppsspråk, ansiktsuttryck och teckningar och målningar som mycket små barn kan använda för att visa att de förstått samt för att uttrycka sina val och preferenser" [17].

Arbetet med att utveckla BRA-samtal för yngre barn pågår fortfarande. Under åren 2024–2025 genomfördes en pilotstudie med syfte att pröva hur de nya verktygen fungerade i samtal med barn i åldern tre-sex år, när de har en förälder med en svårighet. Utvärderingen genomfördes av Karolinska Institutet, Institutionen för

Särtryck ur antologin Barn är anhöriga – vågar vi lyssna på dem? Nka Barn som anhöriga 2025:2

klinisk neurovetenskap, och leddes av docent Åsa Norman. För att belysa funktion och genomförbarhet ur ett helhetsperspektiv inkluderades både kvantitativa och kvalitativa data från barn själva, deras föräldrar, samt från personal som genomför BRA-samtal med barnen. Arton personer från sexton olika verksamheter deltog i pilotstudiens datainsamling. I skrivande stund är resultatet ännu inte presenterat, men det är tänkt att fungera som en vägledning inför fortsatt utveckling och omarbetning av verktyget. Att verktyget blir användbart står självfallet i fokus för vårt vidare arbete med modellen, där barns användning av verktyget i praktiken utgör den viktigaste kunskapskällan.

Avslutande reflektioner

Delaktighet är ett begrepp som kan ha olika betydelse i olika situationer. För ett barn som är anhörig kan delaktighet i familjesituationen innebära att få uttrycka hur hen har det, och få veta mer om det som händer. Konkret kan det till exempel vara att få veta planen för pappas kommande behandling då pappa behöver sova borta en period, eller att få uttrycka att det är skönt att få vara själv hos mormor utan föräldrar och syskon. Vi har därför haft målet att skapa verktyg för att främja den typen av dialog mellan personal och barn i åldrarna tre-sex år. Så här i backspegeln kan vi konstatera att det var ett arbete fyllt av fallgropar, omarbetningar och oförutsedda hinder (inte minst en pandemi), men också lek, dialog och nya insikter.

I projektet har vi lagt vikt vid såväl den direkta delaktigheten i stunden som barnens påverkan på slutresultatet. Att ha en spiralliknande process och att kunna pendla mellan planering, genomförande och reflektion i alla led, har varit avgörande för projektets resultat. Ambitionen att barnen skulle involveras som medskapare, och utifrån sin ålder förstå att de är viktiga aktörer i skapandet av något nytt, har krävt tid och eftertanke. Samtidigt kan vi se att om vi hade haft mer tid med barnen till förfogande, hade vi i större utsträckning kunnat genomföra både mer planering och bearbetning i samråd med barnen, snarare än att utgå från våra vuxna tolkningar och uppfattningar. Vi fick efterhand mer förståelse för att delaktigheten inte gick att stressa på, utan är en process som kräver tid.

I planeringen av projektet förutsatte vi att det går att kommunicera med barn i förskoleåldern om det som pågår i deras liv, hur de har det och vad de funderar över. Det kan vi nu styrka genom exempel ur vårt arbete tillsammans med barn. För att skapa förutsättningar för barn att uttrycka känslor och funderingar krävs en inlyssnande, respektfull dialog, där det är möjligt för barnet att använda uttryckssätt utöver det verbala. Genom dialog, där barnet själv får möjlighet att uttrycka sig om sin situation här och nu, kan barnets behov bli synliga. Det kan till exempel handla om att situationen behöver bli mer begriplig för barnet, att barnet behöver ytterligare stöd från professionen eller sitt nätverk, eller bara att få en tillfällig paus med leken i fokus.

Möjligheterna att involvera yngre barn i utvecklingsarbete är många och skulle kunna vara en positiv kraft i att skapa större delaktighet för barn i allmänhet i samhället, och att verka för att efterleva barnkonventionen. Barn har rätt till delaktighet, inte bara i frågor som rör maten på förskolan eller vilket plåster hen vill ha. Samtidigt ser vi att det är långt ifrån en självklarhet på många områden att tillfråga barn om att medverka i utvecklingsprocesser och ju yngre barn desto mer ovanligt. I det här kapitlet har vi varit inne på några möjliga anledningar till det. Tidsaspekten, att det tar mer tid både i planering och utförande att genomföra utveckling tillsammans med barn kan bli ett hinder då kraven på effektivitet är höga. Barnsyn är ett annat mer dolt hinder, då yngre barns erfarenheter och kunskaper sällan värderas högt. De fördelar som kommer med att involvera målgruppen redan i utvecklingsskedet, inte bara tillfråga när något redan är färdigt, ges inte tillräcklig tyngd.

Även de yngsta barnen som är anhöriga, har rättigheter och behov som behöver uppmärksammas. Det är viktigt både här och nu, lika väl som ur ett förebyggande perspektiv, då det finns som störst vinster att göra ju tidigare en insats kommer in. Yngre barn både kan och ska uppmärksammas, kommuniceras med och få vara delaktiga i egenskap av att vara anhöriga till en förälder eller ett syskon med någon form av svårighet. Det är vår skyldighet om vi ska följa lagstiftningen.

Referenslista

1. Priebe G, Nyquist A och Karlsson Å, Barn som anhöriga i primärvården. En enkätstudie med kliniskt verksamma medarbetare i Region Värmland, 2024.
2. Junis, Bryt mönster. Om kommunernas stöd till barn som växer upp i familjer med missbruk, 2024.
3. Lucas S och Engström M, Barnsäkert – Slutrapport från forskningsstudien och blickar framåt. Stiftelsen Allmänna Barnhuset, 2022.
4. Stiftelsen Allmänna Barnhuset, om BRA Barns Rätt som Anhöriga. <https://allmannabarnhuset.se/vart-arbete/barn-som-anhoriga/bra-barns-ratt-som-anhoriga/> Länk hämtad 2024-04-10
5. Eriksson M, "Deltagarnas röster om BRA modellen" I: Barns Rätt som Anhöriga – om att göra barn delaktiga, Stiftelsen Allmänna Barnhuset, 2019.
6. Hjern A och Manhica H, "Barn som anhöriga till patienter i vården – hur många är de? Rapport 1 från projektet 'Barn som anhöriga' - en kartläggning". I: Nka Barn som anhöriga 2013:1.
7. Stiftelsen Allmänna Barnhuset, När yngre barn är delaktiga – vilja, våga och genomföra. Ett utvecklingsarbete tillsammans med barn för att ta fram kommunikationsverktyg för barn 3-6 år när de är anhöriga, 2023.
8. Myndigheten för delaktighet, <https://www.mfd.se/om-mfd/vanliga-fragor-och-svar/fragor-om-delaktighet-och-tillganglighet/>. Länk hämtad 2025-02-21
9. Näsman E, "Perspektiv på barns delaktighet som anhöriga". I: Barns Rätt som Anhöriga – om att göra barn delaktiga, 2019.
10. Stenhammar A-M och Nyblom Malmberg L, Barn är medforskare i OPRATAT, 2017.
11. Christensen P och James A, "Introduction: Researching children and childhood: cultures of communication". I: Research with children. Perspectives and practices (red. Christensen och James), 2017.
12. Lytje, Dyregrov och Holiday, "When young children grieve: daycare children's experiences when encountering illness and loss in parents". I: International Journal of Early Years Education, 31:1, 115-129, 2023. DOI: 10.1080/09669760.2022.2025581
13. Clark A, Listening to Young Children. A Guide to Understanding and Using the Mosaic Approach. London: Jessica Kingsley Publishers, 2017.
14. Dolk K, Bångstyriga barn: makt, normer och delaktighet i förskolan, 2013.
15. Film och boken finns att hitta på länken <https://allmannabarnhuset.se/vart-arbete/barn-som-anhoriga/bra-barns-ratt-som-anhoriga/bra-samtal-for-yngre-barn/> . Länk hämtad 2025-02-21.
16. Hart R, "Children's Participation: From Tokenism to Citizenship". Innocenti Essays no. 4, UNICEF, 1992.
17. Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 12, Barnets rätt att bli hörd, 2009.